Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

CHET EL FUQAROLARI VA FUQAROLIGI BO‘LMAGAN SHAXSLARNING HUQUQIY HOLATI

Maksimov Faridun Shuhratjonovich
Namangan Davlat Universiteti
Yuridik fakulteti 1-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: **Po‘latov Otabek**

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20320898

Anontatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasidagi fuqarolar, chet el fuqarolari hamda fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning huquqiy maqomi, ularning huquq va majburiyatlari haqida ma’lumot beriladi. Shuningdek, qonunchilik asosida ularning jamiyatdagi o‘rni yoritiladi.

Kalit so‘zlar: fuqarolik, chet el fuqarolari, fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar, huquq, majburiyat, qonunchilik, inson huquqlari, migratsiya, pasport, viza.

Kirish. Bugungi kunda dunyo davlatlari o‘rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy aloqalarning rivojlanishi insonlarning bir davlatdan boshqa davlatga boribyashashi, ishlashiyoki ta’lim olishinikengaytirmoqda. Shu sababli har bir davlat hududida nafaqat o‘z fuqarolari, balki chet el fuqarolari hamda fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar ham istiqomat qiladi. Ularning huquqiy maqominibelgilash, huquq va erkinliklarini himoya qilish har bir demokratik davlatning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida ham inson huquqlari va erkinliklarini ta’minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilgan.

Mazkur mavzu fuqarolik tushunchasi, chet el fuqarolari hamda fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning huquqiy holati, ularning jamiyatdagi o‘rni va davlat tomonidan beriladigan kafolatlarni o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada aynan shu masalalar yoritilib, amaldagi qonunchilik asosida tahlil qilinadi.

Zamonaviy dunyoda davlatlar o‘rtasidagiiqtisodiy, siyosiy va madaniy

aloqalarning kengayishi natijasida bir davlat hududida boshqa davlat fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning yashashi keng tarqalgan hodisaga aylangan.

Shu sababli ularning huquqiy maqomi, ya’ni huquq va majburiyatlari, davlat

tomonidan qanday tartibga solinishi muhim ahamiyat kasb etadi. Chet el

fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning huquqiy holatidavlatning ichki qonunchiligi hamda xalqaro huquq normalari asosida belgilanadi. Chet el fuqarolari tushunchasi Chet el fuqarolari - bu boshqa davlat fuqaroligiga ega bo‘lgan va vaqtincha yoki doimiy ravishda boshqa davlat hududida yashayotgan shaxslardir.

Ular: o‘z davlatining fuqarosi hisoblanadi, lekin boshqa davlat hududida yashaydi yokifaoliyat yuritadi. Fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar tushunchasi. Fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar apatridlar) - bu biror davlat fuqaroligiga ega bo‘lmagan shaxslardir. Bunday holatlar quyidagi sabablarga ko‘ra yuzaga kelishi mumkin: davlat parchalanishi yoki yo‘qolishi, fuqarolikdan chiqish yoki mahrum bo‘lish, tug‘ilish paytidafuqarolik berilmasligi, qonunlardagi ziddiyatlar. Huquqiy holat tushunchasi. Huquqiy holat - bu shaxsning davlat hududida ega bo‘lgan: huquqlari, erkinliklari, majburiyatlari yig‘indisidir.

Chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning huquqiy holati quyidagi tamoyillar asosida belgilanadi: tenglik, inson huquqlarini hurmat qilish, diskriminatsiyaga yo‘l qo‘ymaslik. Asosiy huquqlari. Chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar odatda quyidagi huquqlarga ega bo‘ladi: Shaxsiy huquqlar yashash huquqi, erkin harakatlanish huquqi, shaxsiy daxlsizlik, sud orqali himoyalanish huquqi. Ijtimoiy-iqtisodiy huquqlar mehnat qilish huquqi, dam olish huquqi, tibbiy xizmatlardan foydalanish, ta’lim olishimkoniyati. Fuqarolikhuquqlari shartnomalar tuzish, mulkka egalik qilish, tadbirkorlik faoliyatibilan shug‘ullanish (qonun doirasida). Cheklovlar. Chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar ayrim huquqlardan foydalana olmaydi yoki cheklangan bo‘ladi: saylash va saylanish huquqi yo‘q, davlat boshqaruvida bevosita ishtirok eta olmaydi, harbiy xizmat majburiyati yuklanmaydi (ko‘p hollarda), ayrim strategik lavozimlarni egallay olmaydi.

Majburiyatlari. Ular quyidagi majburiyatlarga ega: davlat qonunlariga rioya qilish, soliq va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lash, jamoat tartibini saqlash, boshqa shaxslarning huquqlarini hurmat qilish. Huquqiy rejim turlari Chet el fuqarolari uchun turli huquqiy rejimlar qo‘llaniladi: Milliy rejim. Chet el fuqarolari mahalliy fuqarolar bilan teng huquqlarga ega bo‘ladi (ba’zi cheklovlar bundan mustasno). Eng qulay shart-sharoit rejimi . Bir davlat boshqa davlat fuqarolariga uchinchi davlat fuqarolaridan kam bo‘lmagan huquqlarni beradi. Maxsus rejim. Alohida toifadagi shaxslar (masalan, diplomatlar) uchun qo‘llaniladi. Fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning o‘ziga xos jihatlari Fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar: hech bir davlat tomonidan to‘liq himoya qilinmaydi, huquqlariko‘proq himoyaga muhtoj, maxsus hujjatlar asosida yashaydi. Ko‘pincha ularga: yashash uchun ruxsatnoma beriladi, maxsus identifikatsiya hujjatlari taqdim etiladi. Xalqaro huquqdagi o‘rni. Xalqaro huquqda ushbu shaxslarning huquqlari quyidagi hujjatlar bilan himoya qilinadi: Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar maqomi to‘g‘risidagikonvensiya (1954), Fuqaroliknikamaytirish to‘g‘risidagikonvensiya (1961). O‘zbekiston Respublikasida huquqiy tartibga solish O‘zbekistonda chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning huquqiy holati: Konstitutsiya, “Chet el fuqarolarining huquqiy holati to‘g‘risida”gi qonun, boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Unga ko‘ra: ular qonun oldida teng, inson huquqlarikafolatlanadi, xavfsizlik va jamoat tartibi uchun cheklovlar qo‘llanishi mumkin.

Xulosa. Chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning huquqiy holati har qanday davlatning muhim huquqiy institutlaridan biridir. Ularning huquq va erkinliklarini ta’minlash, shu bilan birga davlat suverenitetini saqlash muvozanatini topish muhimdir. Bugungikunda global migratsiya jarayonlarikuchayibborayotgan bir sharoitda ushbu masala yanada dolzarb bo‘lib, xalqaro hamkorlikni rivojlantirishni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Fuqarolik to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Chet el fuqarolarining huquqiy holati to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Migratsiya to‘g‘risida”gi qonun hujjatlari.
5. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. – BMT, 1948-yil.
6. Abdullayev A. Davlat va huquq nazariyasi. – Toshkent: Adolat, 2020.
7. Islomov Z. Konstitutsiyaviy huquq asoslari. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021.
8. Huquqshunoslik asoslari: darslik / Mualliflar jamoasi. – Toshkent, 2022.

9. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Migratsiya va fuqarolikni rasmiylashtirish bosh boshqarmasi materiallari.
10. Internet manbalari va rasmiy huquqiy portallar ma’lumotlari.